

Onzekerheid voor de monumentale kerken

Het is steeds moeilijker om de vele kerken, vaak rijksmonumenten, te onderhouden. Kerkgemeenschappen worden kleiner en vergrijzen. Overheden moeten bijspringen, willen we dit erfgoed bewaren.

Opinie

Jouke Jongma

Fryslân, Groningen en in mindere mate Drenthe zijn bezaaid met rijksmonumentale kerkgebouwen. Zo staan er in Fryslân 360, in Groningen 260 en in Drenthe vijftig van dergelijke kerkgebouwen. In deze getallen zijn de provinciale en gemeentelijke monumenten niet meegenomen.

Nagenoeg al deze monumentale kerken waren of zijn in eigendom van kerkgenootschappen. In de afgelopen vier decennia zijn al vele kerken overgedragen aan stichtingen als de Stichting Oude Groninger Kerken (85 kerken), de Stichting Alde Fryske Tsjerken (49 kerken), Drents Landschap (zeven kerken) of zijn in plaatselijke beheersstichtingen, alleen in Fryslân al twintig kerken, ondergebracht.

De groepen mensen die de monumentale kerken beheren en onderhouden, veelal kerkbesturen, worden alsnauw kleiner. Binnen nagenoeg alle kerkgenootschappen vindt een grote mate van vergrijzing plaats. En deze vergrijzing zal voorlopig niet stoppen.

Vanuit mijn functie bezoek ik al ruim vijftien jaar kerkbesturen. Vijftien jaar geleden was ik met mijn veertig jaar, op bezoek bij een kerkbestuur, al meestal de jongste. Tegenwoordig ben ik nagenoeg nog altijd de jongste. Niet alleen de leeftijd van kerkbestuurders loopt op, ook het aantal kerkleden dat beschikbaar is om bestuursfuncties te vervullen loopt snel terug. Steeds vaker krijg ik te horen dat men de beheerstaken eigenlijk niet meer uit kan voeren omdat er geen voldoende financiële middelen zijn of omdat er geen voldoende bestuurders zijn. Combinaties van beide zijn beslist geen uitzondering.

Kerkbesturen hebben een groot verantwoordelijkheidsgevoel en men is erg betrokken bij de monumentale gebouwen. Zij zijn creatief in het bezuinigen. Al vele jaren

lopen de inkomsten terug. Maar toch is men veelal in staat geweest de monumentale kerken te behouden en ook goed te onderhouden.

De technische staat van de kerken in het noorden van Nederland is goed te noemen. Dit blijkt wel aan de hand van de subsidieaanvragen die de Stichting Beheer Kerkelijke Gebouwen Noord Nederland (SBKGNN) elk jaar bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed (RCE) voor tientallen monumentale kerken indient. Gemiddeld wordt er de laatste jaren ruim 30 procent minder subsidie aangevraagd dan maximaal is toegestaan en aanvankelijk als gemiddeld noodzakelijk geacht werd. Vergeleken met een aantal jaren geleden is dit percentage echter wel behoorlijk gestegen.

Vaker afstoten

Het afstoten en/of multifunctioneel maken van monumentale kerkgebouwen komt de komende jaren in een stroomversnelling. Welke keuzes zijn er? Fuseren binnen de PKN heeft al veel plaatsgevonden. Kun je als kleine kerkelijke gemeente niet zelfstandig meer functioneren, dan geeft de kerkorde als mogelijkheid om te fuseren met een kerkelijke gemeente in de buurt. Naburige kerkelijke gemeenten zullen blij zijn met extra leden maar men zit, meestal, niet te wachten op extra monumentale kerkgebouwen.

Is overdragen aan een stichting mogelijk? De opnamecapaciteit van dergelijke stichtingen is niet onbeperkt. Bovendien wordt bij een overdracht een 'bruidsschat' gevraagd.

Hierbij gaat het veelal om aanzienlijke sommen geld. Dit is ook goed te begrijpen. De stichtingen stellen zich immers garant voor het voortbestaan van de monumentale kerken. De kosten hiervan zijn niet gering. Onlangs is het voorgekomen dat de landelijke kerk (PKN) een plaatselijke kerkelijke gemeente financieel moest ondersteunen om een kerkgebouw over te kunnen dragen aan een stichting. Het komt geregeld voor dat een kerk aan een

De terpkerk van Raard werd jarenlang gebruikt als museum. De stichting achter het Oerka Irene Verbeek Museum heeft recentelijk de huur opgezegd na 25 jaar hier gevestigd te zijn geweest. Foto: Frans Andringa

Het beheren van een rijksmonument is niet de belangrijkste taak van een kerkelijke gemeente

plaatselijke stichting of een beheersstichting overgedragen wordt. Ook hier is er meestal sprake van een bruidsschat. Moet men de kerk maar leeg laten staan en geen onderhoud meer uitvoeren? Dat komt ook nu al voor.

De eigenaar van de monumentale kerk, de kerkelijke gemeenschap, is verantwoordelijk voor het kerkgebouw. Afbreken is voor een rijksmonument eigenlijk nooit een optie. Herbestemmen is, met name op het platteland ook niet eenvoudig. Veelal is er rond de kerk een kerkhof. De meeste kerkhoven worden nog gebruikt. Kunnen we kerken laten veruïneren? In Nederland wordt dat als zeer onwenselijk gezien. Maar kunnen we dat volhouden als de middelen niet meer toereikend zijn?

Herbestemmingen van kerken

komen natuurlijk wel voor maar zijn erg lastig exploitabel te maken. Er zijn uiteraard wel succesvolle herbestemmingen zoals boekhandel Waanders in de Broerenkerk in Zwolle en Boekhandel Dominicanen in de Dominicaner kerk in Maastricht. Samen ontvangen zij jaarlijks anderhalf miljoen bezoekers. Dit zijn echter zeldzame uitzonderingen en het is niet te vergelijken met het dunbevolkte platteland in het Noorden.

Je moet je afvragen of we van de steeds kleiner wordende groepen kerkeigenaren, lees kerkbesturen, kunnen verwachten dat zij de verantwoordelijkheid blijven houden voor de hoge onderhouds- en beheerskosten van deze monumentale gebouwen. Alhoewel vele kerkbesturen trots op hun monumentale kerk zijn, is het beheren van een rijksmonument niet de belangrijkste taak van een kerkelijke gemeente. En wat gebeurt er met een kerkgebouw als de plaatselijke kerkelijke gemeente ophoudt te bestaan? Of als een kerkelijke gemeente een bruidsschat niet bijeen kan brengen? We moeten ons afvragen of we het eigenlijk wel van kerkelijke gemeentes mogen vragen zo veel geld aan hun vermogen te onttrekken om een monumentale kerk over te dragen. Het is vermogen dat eigenlijk altijd al hard nodig is om het pastoraat draaiende te houden.

Wellicht kan de plaatselijke dorpsgemeenschap de verantwoordelijkheid voor een monumentaal kerkgebouw overnemen. In Fryslân zijn meer dan tweehonderd dorpen met minder dan vijfhonderd inwoners. Veelal liggen deze dorpen in een, toekomstig, krimpgebied. Ook zij kunnen met elkaar de kosten niet dragen. De eerder genoemde 'opvangstichtingen' ontvangen naast een onderhoudssubsidie veelal ook steun van de diverse provincies. Overige kerkeigenaren echter niet. Zouden overige eigenaren ook niet gesteund moeten worden?

Regeerakkoord

In het regeerakkoord dat afgelopen jaar tot stand is gekomen, is 325 miljoen euro opgenomen voor het behoud van cultuurerfgoed en met name ook voor leegkomende kerkgebouwen. Hoe deze gelden verdeeld worden, is geheel nog niet duidelijk. Het is echter ook voor maar vier jaar. De rijksoverheid moet een consistenter beleid maken. De kerken zijn immers rijksmonumenten en dat zijn ze niet voor niets. Zij herbergen vele waardevolle cultuurhistorische schatten. Deze zijn het bewaren en tonen meer dan waard.

Jouke Jongma is directeur van de Stichting Beheer Kerkelijke Gebouwen Noord Nederland

Laat me met rust!

Even stilstaan

Gabriël Anthonio

Een veel gehoorde uitspraak bij pubers of volwassenen die veel aan hun hoofd hebben is: 'Laat me met rust!' Vaak wordt de daad bij het woord gevoegd door stampvoetend weg te lopen of met een deur te slaan. De achterblijvers, zoals ouders van een puber, blijven vaak met een vreemd gevoel opgescheept zitten.

De puber heeft heel duidelijk gemaakt dat die met rust gelaten wil worden en tegelijkertijd zie je acute nood. Eén van de reflexen is... zoek het dan ook maar uit! Als je met rust gelaten wilt worden, dan help ik je ook niet meer! Na die

eerste reactie begint het te knagen. Moet ik er niet achteraan lopen? Even bellen of een appje sturen?

Tijdens een groepsgesprek, waarbij ik aanwezig ben, met mensen die te kampen hebben (gehad) met een verslaving, kabbelen de woorden langzaam voort. Ieder vertelt hoe de afgelopen periode is verlopen, wat ze hebben gedaan, gedacht en gevoeld. Dit wordt ook wel het drie-GGG-gesprek genoemd: gedrag, gedachten en gevoelens. Hierbij gaat het bij mensen met een verslaving ook over trek hebben of terugvallen. Het TT-gesprek. Het drie-GGG-gesprek en TT-gesprek helpen

om je situatie onder ogen te zien.

Er wordt gelachen, koffie en thee ingeschonken. Er wordt lang stilgestaan bij huisdieren. Die geven vaak de noodzakelijke afleiding, zo blijkt. Een van de aanwezigen noemt haar man een huisdier, een teddybeer. Er wordt opnieuw gelachen.

Totdat we bij Jes (Jessica) aangeland zijn. Ze stemt wat onduidelijke zinnen. Iedereen valt stil. De spanning is voelbaar. Ze heeft het over „weg uit deze wereld”, weg en heel ver op vakantie willen...

Iedereen spitst de oren. Een van de deelnemers vraagt of ze de drie-GGG-vorm door wil nemen. Ze valt even stil. „Jullie met je drie-GGG-gesprek, ik zit middenin mijn TT. Ik heb trek en ben teruggevallen! Gisteren fors gebruikt. En weet je hoe het begon, ja, eh nee, echt bizar. Ik heb 65 euro op twee kraslo-

ten gewonnen. Ik was zo blij, kwam in een roes en ben meteen gaan scoren. Ik begrijp het niet, het was alsof mijn hersen me zo naar de dealer brachten. En weet je wat die zei? 'Weet je het echt zeker?' En ik zei zomaar 'ja'! Ik wil weer gebruiken, heb betaald en meteen een spuit gezet." Ze stroopt haar mouw op en huilt zacht.

Eén spreekt haar aan. „Wat wil je, wat kan ik voor je doen?" Jes schudt haar hoofd.

„Ik wil met rust gelaten worden."

„Ja, dat kennen we Jes, dat is onze vaste route. Met rust gelaten worden... vluchten in de roes."

„Ik wil het niet en toch ook weer wel."

„Nou Jes, wij willen het niet. Je bent teruggevallen, maar dat betekent niet dat je nu weer in gebruik door hoeft te gaan."

Jes staat op en pakt shag uit haar tas. „Ik ga even roken." De hele groep staat rustig op, alsof het afgesproken is. Ik sta ook op en we gaan om Jes heen staan. Ik ben verbaasd, onder de indruk en ontroerd. We gaan met je mee naar buiten en komen samen weer terug. We laten je met rust en leven met je mee Jes!

Een paar weken later kom ik de groep weer tegen. De deelnemers lopen samen naar buiten, Jes zwaait naar me. „Hé, baas! Alles goed met u? Ik ben gestopt met roken hoor, alles gaat weer goed!" Ik zwaai met een waarderende glimlach terug, steek mijn duim omhoog en laat haar verder met rust.

Gabriël Anthonio is bestuurder Verslavingszorg Noord Nederland en bijzonder hoogleraar aan de RUG